

SZEMLE

JOHN D. COTTS

EUROPE'S LONG TWELFTH CENTURY. ORDER, ANXIETY AND ADAPTATION, 1095–1229

*(European History in Perspective. General editor Jeremy Black. Houndmills,
Basingstoke–New York, Palgrave–Macmillan, 2013. 244 o. ISBN 978-0333-69336-0)*

A szerző, aki 2004-től az amerikai Whitman College oktatója, jelen könyvében is elsősorban Nyugat-Európára koncentrálva próbál megragadni egy, a kontinens történelmében kétségkívül kulcsfontosságú időszakot, a ma divatosan „hosszúnak” nevezett XII. század jellemzőit. A művelődési és irodalmi kérdések iránti kiterjedt érdeklődését már bizonyította korábbi művével,¹ s most egész Európát igyekezett a szakirodalom szintjén átfogni. Könyve egyik értéke éppen abban rejlik, hogy ellentétben számos, közelmúltban megjelent rövid összefoglalással, érdemben érinti a dél-európai (Szicília, Ibéria), illetve az észak-, közép-kelet-európai fejleményeket (Skandinávia, Baltikum, cseh, lengyel és magyar királyságok).

A kötet öt fejezetre tagolva igyekszik megvalósítani a majdnem lehetetlent: megragadni közel 135 év európai politikai, gazdasági és kulturális fejlődésének jellemzőit egy vékonyka kötetben, miközben olyan alapmunkákra kell reflektálnia, mint Homer Haskins 1927-ben megjelent műve a XII. századi reneszánszról, R. W. Southern-nek a korszakot is tárgyaló 1953-as remek könyve, vagy éppen Robert Bartlettnek a térségünket közelebről is érintő műve Európa határainak a kiterjesztéséről.

A fejezetek logikusan egymásra épülve mutatják be a térség általános politika-történeti szempontú fejlődését az egyes régiók szerint tagolva (Német Birodalom, pápaság, Észak-Itália, a déli világ multikulturális területei, francia és angol korona, Észak-Kelet-Európa krisztianizációja). A magyar államiság megszületésének és korai századainak bemutatása a hozzáférhető angol nyelvű munkákat, leginkább Berend Nóra két kiváló könyvét követve történt,² valamint a Bak János szerkesztette kétnyelvű, latin–angol nyelvű magyar törvénytár alapján. Sajnálatos, hogy Engel Pál alapvető jelentőségű monográfiáját nem érte el,³ ami nyilván egy még árnyaltabb, a terület „nyugatiasodását” plasztikusan bemutató alfejezet megírását tette volna lehetővé. Így valójában mégis csak az derül ki, hogy a szerző inkább csak igyekszik megérteni az európai „perifériák” fejlődését, de nehezen tudta ezeket a területet szervesen beilleszteni az összeurópai tablóba. Magyar vonatkozásban még csak-csak megemlíti, hogy megjelennek a magyar diákok Párizsban, illetve említést tesz – némiképpen kiragadva a lehetséges magyar vonatkozású témák közül – Szent László szentté avatásáról, azt feltételezett keresztes érdemeivel indokolva meg, ám cseh és lengyel vonatkozásban kitűnő monográfiák és tanulmányok sorát hagyja ki. A legjelentősebb említés nélkül hagyott terület a Balkán, ami azt valószínűsíti, hogy a kötet kimondatlanul is a latin kereszténység által uralt területek bemutatását tűzte ki, még ha a bizánci uralom bukásával a latin irányzatú közeledés és térítés ért is el (igaz, átmeneti) eredményeket ezen a területen.

¹ The Clerical Dilemma: Peter of Blois and Literate Culture in the Twelfth Century. Washington DC, Catholic University of America Press, 2009.

² At the Gate of Christendom: Jews, Muslims and 'Pagans' in Medieval Hungary c. 1000 – c. 1300. Cambridge University Press, 2001.; azóta magyarul is olvasható: A kereszténység kapujában – Zsidók, muszlimok és „pogányok” a középkori Magyar Királyságban. Attraktor, Budapest, 2013.; Christianization and the Rise of Christian Monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus' c. 900–1200. Cambridge University Press, 2007.

³ The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary, 895–1526. I. B. Tauris, London–New York, 2001. Magyarul: Szent István birodalma – A középkori Magyarország története. Budapest, 2001.

A szerző a második fejezetet szenteli a népesedés, gazdaság és társadalmi kapcsolatok bemutatásnak, a városok fejlődésének és a kereskedelmi kapcsolatok intenzívebbé válásának. A következő fejezetek a könyv legjobban megírt részei közé tartoznak, a vallási viszonyoknak, a szerzetesség és heretikusok küzdelmének, a pápaság egyházi centralizáció irányába tett lépéseinek s végül a negyedik lateráni zsinat eredményeinek bemutatásával. Mindezt rendkívül ügyesen kapcsolja össze az egyházi és világi oktatás és művelődés látványos megújulásával (ami alapot adott a XII. századi reneszánsz képének megfogalmazásához), olyan szellemi óriások működésének rövid bemutatásával, mint Bec-i Anzelm, Salisbury János, Petrus Lombardus, valamint az anyanyelvi kultúra és irodalom térfoglalásával. A kurrens kutatási trendeknek megfelelően különös hangsúlyt kap a női szerepek erősödése az egyházi és világi területen, a női misztikusok megjelenése, kulturális vonatkozásban pedig az arab kultúra termékenyítő hatásának hangsúlyozása.

A kötetet mégis a kereszties háborúk fogják össze, a könyv első mondatai is a clermonti zsinatra vezetnek el bennünket. Az ötödik, záró fejezet ennek a témakörnek nyújtja jól összefogott áttekintését. Apró megjegyzések tehetőek az első kereszties hájárat népi eleminek bemutatása kapcsán, amikor is feltűnően mellőzi John France eredményeit, vagy éppen a muszlimok ellen használt erőszak, de a Bizánci Birodalom és a latin államok, majd a Latin Császárság problémáját sem fejti ki, hanem csak egyoldalúan egy korabeli krónikás-idézzel illusztrálja azt. II. András kereszties hájáratának még mindig elég negatív megítélést nyújtja, igaz, James Ross Sweeney – többek által eltúlozottnak tekintett – fejtegetéseit követi abban, hogy mindez Magyarország európai kereszties integrációjának fényes bizonyítéka. Általában megjegyezhető, hogy az idézetek szervesen támogatják a főszöveg mondanivalóját, ugyanakkor a térképek, városalaprajzok és statisztikai táblák használata a század fejlődését még jobban megragadhatóvá tette volna. (A térképen nyilván az adriai Zadar neve helyett sem Zedar szerepelne.)

A korszak minden tekintetben lenyűgöző teljesítményt nyújtott, valóban lefektette a későbbi fejlődés alapjait gazdasági és szellemi téren egyaránt. Talán jobb is, hogy a szerző nem igyekezett valami teljesen új képet rajzolni az időszakról, hanem inkább egy időtálló, a klasszikus történetírás eredményeire építő összefoglalást tett az olvasó elé. A könyv a maga tudományos népszerűsítő megközelítésével egy, a hazai történetírásban hiányzó műfajt jelenít meg (talán a Corvina kiadó *Tudástár* sorozatának hadtörténeti kötetei említhetők pozitív kivételként). Pedig ezeket a rövid összefoglalásokat nemcsak a nagyközönség, hanem a hazai egyetemi oktatás alapképzésében is nagyon jól lehet használni – egyenlőre persze csak idegen nyelven.

Veszprémy László

SAVVAS KYRIAKIDIS

WARFARE IN LATE BYZANTIUM, 1204–1453

*(History of Warfare, 67. Ed. Brill, Leiden, 2011. xv, 254 o.
ISBN 978-90-04-20666-3; ISSN 1385-7827)*

A késő-bizánci hadtörténet nem az a téma, melyet az érdeklődő olvasó a hazai viszonyok között könnyen megismerhetne. Egy, a hanyatlása végső spiráljába hulló birodalom hadművészete első látásra nem tűnhet túlságosan érdekesnek, ám a látszat ellenére a téma igazán figyelemreméltó. Ugyanis nemcsak egy birodalom felemelkedése és dicsősége, de hanyatlása is felkeltheti a kutatók érdeklődését. Szerencsére az angol nyelvű bizantinológiai irodalom az utóbbi évtizedekben számos újdonságot produkált, s ez az időszak is újabb hadtörténeti feldolgozást kapott.

Jelen munka szerzője a birminghami egyetemen doktori disszertációként dolgozta fel a témát. A közvélekedés szerint 1204 és 1453 között Bizánc teljesen összeomlott és eltűnt a történelem színpadáról. Az események részletes tudományos vizsgálata azonban nem egy folyamatos bomlás